GRUWELIJKE GEBEURTENISSEN

Kon. Bat. Gen.
XXII.
328

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Bij den Uitgever d

WERKEN v

OUD HOOFD-OFFICIER DI
LEGER, RIDDER VA
NEDER

FRA

UIT DE REIZEN I
2 dln., i

HERINNE

NEDERLA

VERVOLG OP DE
IN
2 dln., in g

BIJDRAGE

VAN
OVERZEESCHI
1e aflevering.

BOEROE

AANTEEKENING

In gr. 8°., met 4 plate

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Bij den Uitgever dezes zijn mede in het licht verschenen:

WERKEN van J. B. J. VAN DOREN,

OUD HOOFD-OFFICIER DER MILITAIRE INTENDANCE VAN HET OOST-INDISCH LEGER, RIDDER VAN DE MILITAIRE WILLEMS-ORDE EN VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW, ENZ., ENZ.

FRAGMENTEN

UIT DE REIZEN IN DEN INDISCHEN ARCHIPEL, ENZ.

2 dln., in gr. 8°., met 7 platen ƒ 3,65.

HERINNERINGEN EN SCHETSEN

VAN

NEDERLANDS OOST-INDIË.

VERVOLG OP DE FRAGMENTEN UIT DE REIZEN IN DIE GEWESTEN.

2 dln., in gr. 8°., met 12 platen ƒ 10,—.

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS

VAN VERSCHILLENDE

OVERZEESCHE LANDEN, VOLKEN, ENZ.

1e aflevering. In gr. 8°., met 3 platen ƒ 1,75.

BOEROE EN MANIPA.

AANTEEKENINGEN EN GESCHIEDKUNDIGE FEITEN.

In gr. 8°., met 4 platen en vergelijkende woordenlijst ƒ 2,50.

Leeszaal Kon. Bibliotheek voor Kunsten en Wetenschappen

THOMAS MATULESIA,

HET HOOFD DER OPSTANDELINGEN OP HET EILAND

HONOMOA.

In gr. 8°., met vignet en kaart. *f* 2,—.

EERSTDAAGS KOMT VAN DE PERS

DE OPENSTELLING VAN JAPAN

VOOR

DE VREEMDE NATIËN IN 1856,

VOLGENS ZOOWEL UITGEGEVENE, ALS NIET UITGEGEVENE BRONNEN.

DOOR DEN ZELFDEN SCHRIJVER.

DE GLOBE.

SCHETSEN VAN LANDEN EN VOLKEN.

BIJEENVERZAMELD

DOOR

K. H. VINK.

Per Jaargang *f* 7,20.

BIJ WIEN LIGT DE SCHULD

VAN DE

GRUWELIJKE GEBEURTENISSEN

TE

BANDJERMÂSIN

EN

HET ZICH VERSPREIDEN VAN

DUIZENDE

FANATIEKE MEKKAGANGERS

OP JAVA?

DOOR

J. B. J. VAN DOREN.

AMSTERDAM,
J. D. SYBRANDI.
1861.

BAT. GENOOTSCH... Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië
Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, Amsterdam

Item Id : 0710209346

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal	:	6 Maret 2012
No. Induk	:	19908/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID	:	0010-4295 6860
Beli / Hadiah	:	Ex. Museum

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Gedurend
en de orga
DUYMAER
geweest me
gen, die de
selen en de
als minister
waardiging
dier boosaar
volgens onz
levée onze
aantijginge
den heer D

Daar het
in haat, nij
mette doors
ons vooreer
koloniale b
dd. 31 Oct
oud cavalle
ware daglie

Nadat d

L'anonyme est le masque du méchant.

Gedurende de laatste zes maanden zijn *„de Indiër"* en de organen van de trawanten van Dr. van Hoëvell, Duymaer van Twist en cs. zoo walgelijk opgevuld geweest met grove verzinselen en boosaardige aantijgingen, die den schotschrijver kenmerken, tegen de beginselen en de handelingen van den heer J. J. Rochussen als minister van Koloniën, dat wij niet langer onze verontwaardiging konden onderdrukken; en hoe de opstellers dier boosaardige artikelen het mogen opnemen, willen wij, volgens onze eenmaal aangenomene gewoonte, *à visière levée* onze ziens- en denkwijze over zulke boosaardige aantijgingen en lage loftuitingen over het bestuur van den heer D. v. T. als G. G. van N. I. uiten.

Daar het ons onmogelijk is, al die opstellen, waarin haat, nijd en *quitte ta place, pour qu'un autre s'y mette* doorstraalt, in eens te beantwoorden, willen wij ons vooreerst bepalen tot het opstel: *„Aan wie zijn de koloniale baten te danken?*, voorkomende in „de *Indiër*" dd. 31 Oct. jl. geteekend H. cavallièrement, want als oud cavallerist houden wij veel van dien stijl in het ware daglicht te stellen.

Nadat die zoogenoemde H. als gift, dat hem uit de

pen vloeide, in eenen adem heeft uitgebraakt: „Indien ijdelheid, de zucht om zich een' naam of titel te verwerven, de slechte keus van mannen, aan wie vertrouwen wordt geschonken, de latitude, aan ambtenaren gegeven, om het dwingstelsel onbeperkt uit te breiden, waarmede knevelarij hand aan hand gaat, en beginselloos- en bandeloosheid de kenmerken zijn van een goed bestuur, dan beamen wij de bewering van de koloniale behoudspartij", komt hij tot de onbeschaamde conclusie: „dit waren toch de kenmerken van het bestuur van den tegenwoordigen minister van koloniën als G. G. van N. I., een bestuur, dat voor de Javaansche bevolking en bij gevolg voor het belang der batige sloten allernoodlottigst is geweest." En om dit te staven neemt hij voor zijn *stokpaardje* het plaats gehad hebbend gebrek aan rijst in het Cheribonsche en de in 1846 uitgebroken endemische ziekte (catharraal typheuse koorts) in midden Java; voorts de in 1849 in de regentschappen Demak en Grobogan daarop gevolgd zijnde noodlottige gebeurtenis, alsof deze droevige omstandigheden aan het bestuur van den heer ROCHUSSEN, in zijne waardigheid van G. G. over Nederlandsch-Indië, en geenszins aan de wisselvalligheid der elementen, waardoor de *pádie*-oogst mislukt was, toe te schrijven zouden geweest zijn.

Het valt niet te ontkennen, dat er onder de bevolking dezer laatste regentschappen in 1849 groot gebrek aan rijst heerschte en dat er menschen van honger zijn gestorven; ja zelfs, dat een aantal inlanders van het eene district naar het andere is geweken, om voedsel te zoeken; doch dit alles was het gevolg van eenen ongunstigen *pádie*-oogst. Sommigen der *ultra koloniale oppositie quand même* hebben deze omstandigheid niet verkleind, maar

met opzet vergroot en alstoen de oorzaak te laste van den heer ROCHUSSEN geschoven; doch de mislukte *pádie*-oogst en zijne besluiten, dd. 6 Mei 1850, No. 1, waarbij de Resident en dd. 23 Augustus van hetzelfde jaar de Regent van Demak, *Radin Adipatti* ARIO ADI NEGORO, en de *Ronggo* van Grobogan, *Radin ngabey* PRAWIRO JOEDO NEGORO, uit hunne betrekking ontzet werden, zijn immers ontegensprekelijke daadzaken, die voldoende zijn, om hen, die vermetel genoeg waren zulks toen en thans, door H. herhaald, dien Landvoogd te verwijten, te logenstraffen.

In Februarij 1854 (dus onder het bestuur van den heer DUYMAER) waren de velden te Japara, die van geen loopend water konden voorzien worden, geheel droog, en de hier en daar uitgeworpen zaai-*pádie* begon oud te worden. Op vele plaatsen was zelfs niet eens gelegenheid geweest om de *bibiet* (zaad) uit te werpen.

Het zoogenaamde meer „Binnenzee", tusschen Pati en Koedoes, dat gewoonlijk in den natten of regen-*moeson* vol water is en zelfs tot overstroomingen aanleiding geeft, stond zeer laag, en de meeste rivieren waren bijna opgedroogd. Dit was ook het geval met de rijstvelden in de residentie Samarang, waar eene uitgestrektheid van 150,000 bouws land door de droogte onbeplant moest blijven. Nu vraag ik aan den heer H: Wie is hij, die bij magte is, de wisselvalligheid der natuur te dwingen en de treurige gevolgen, door de woede der elementen veroorzaakt, te voorkomen?

De overstroomingen, waardoor de inwoners van Groningen en Friesland in 1826 werden geteisterd, de hongersnood, welken die van de Langstraat in de laatste maanden van 1853 ondervonden hebben, en zoovele

andere rampen, die ons niet te binnen schieten, zijn die aan het opperbestuur van Nederland te wijten geweest? Neen, voorzeker niet. Daarom is het lafhartig en onverantwoordelijk van hen, die om hunnen hartstogt en hunne afgunst *et qui sait encore pourquoi?* te bevredigen, de handelingen van een' Vorst, een' Gouverneur of ander landsdienaar of wel het bestuur strijdig met de waarheid afschilderen.

Wij vragen het aan hen, die Java voor de komst van den heer ROCHUSSEN doorgereisd hebben, of het te ontkennen is, dat er geen bestuur in Nederlandsch-Indië bekend is, waaronder meer kunstmatige waterleidingen tot stand zijn gekomen, dan onder dat van den voormaligen Gouverneur Generaal J. J. ROCHUSSEN? En dien Staatsman, wiens streven nimmer anders is geweest, dan in het belang van Nederlandsch-Indië, zijne bevolking en dat van het moederland te handelen, heeft men onbeschaamd de schuld van de in 1846 uitgebroken ziekten in midden Java en de in 1849 bestaande schaarschheid van rijst in Demak enz. te laste durven leggen!

Immers de bewijzen zijn daar, dat van 1 October 1845 — het tijdstip, waarop zijn bestuur aanving — tot ultimo December 1849 vijf-en-zeventig en in 1850 negen nieuwe waterleidingen, om den rijstbouw te bevorderen, tot stand zijn gekomen. En dit geschiedde op last van dien Landvoogd, waartoe eene som van *f*. 622,374,— tot aankoop van gereedschappen en het uitdeelen van rijst en zout aan de daaraan arbeidende lieden uit 's lands kas is verstrekt: *grootendeels van minder uitbetaalde of verbeurde kultuurprocenten.*

Voorts, wie is het, die in 1847 aan den minister

van Koloniën het voorstel gedaan heeft, om meer uitbreiding aan het kader der Ingenieurs van den waterstaat te geven? Immers de heer J. J. Rochussen. En waarom? Omdat hij het gewigt daarvan ter bevordering van de rijstteelt had ingezien.

Eindelijk. — Wie heeft in 1847 het plan weder opgevat, dat reeds in vroegere jaren ontworpen, maar niet ten uitvoer was gebragt, namelijk: strekkende eensdeels om de oude uitwateringskanalen, die ten deele verwaarloosd waren, weder op te ruimen en ook nieuwe kanalen tot afvoer van het water te graven, ten einde de kom van de Demaksche landen in natte saizoenen van het overtollige water te bevrijden; anderdeels, om de rivier de Toentang af te dammen en daaruit waterleidingen door de Demaksche landen aan te leggen, om die in drooge saizoenen (oost*moeson*) te kunnen besproeijen? Immers de heer J. J. Rochussen.

Die zoogenoemde heer H., schrijver van dat kwaadaardig opstel, gaat nog verder en zegt: „aan dat bestuur (van den heer Rochussen) heeft het zwarte boek van het kultuurstelsel en van de overdreven heerendiensten zijn ontstaan te danken." Ten aanzien van onderdrukkende heerendiensten zouden wij dien Heer, om hem te logenstraffen, op hetgeen wij hier boven aanhaalden over het tot stand brengen van waterleidingen kunnen verwijzen, doch wij willen een tweede bewijs ter verplettering van zijne schaamtelooze aantijging geven, namelijk: de kabinets missive, die den 18den Junij 1847, No. 108, van dien Landvoogd is uitgegaan, waarin Z. Ex. zijn bepaald verlangen te kennen geeft: „dat in den landbouw de meeste belangstelling worde aan den dag gelegd; dat, om dit doel te bereiken, de Residenten en

controleurs de meeste zorg moesten aanwenden, om de inlandsche hoofden aan te sporen tot bevordering van eene doelmatige aanplanting van *aardvruchten, groenten,* en *klapperboomen,* — deze laatste tot verkrijging van olie — en voornamelijk voor den rijstbouw; doch dat dit een en ander zonder overdrijving moest geschieden, ten einde niets ten nadeele van de producten voor de Europesche markt zou werken, en althans *alle nuttelooze arbeid, welke tot sieraad en verfraaijing strekt, moest vermeden worden, ten einde de bevolking aan den landbouw niet te onttrekken.*" En dat is de man, welken die schaamtelooze schrijver de schuld van de noodlottige gebeurtenis in het Demaksche enz. wil te laste leggen en als onderdrukker van het Javaansche volk gedurende zijn bestuur als G. G. bij het Nederlandsche volk wil doen voorkomen, terwijl hij het bestuur van zijnen opvolger, hetwelk wij gaan toelichten, hemelhoog verheft!

Hebben wij tot dus verre den heer H. in zijne vinnige aantijgingen tegen den heer ROCHUSSEN op den voet gevolgd en, naar wij meenen, bewezen, dat wat hij tegen dien staatsman aanvoert leugen en laster is, thans aan zijne lage vleijerijen gekomen zijnde, waarmede hij het bestuur van diens opvolger den heer D. V. T. — een warm voorstander van de *ultra koloniale oppositie* — hemelhoog verheft, willen wij hem op den voet volgen.

Het is echter niet ons plan, de braafheid en de goede hoedanigheden als *mensch* van den heer DUYMAER te betwisten, neen, maar wij willen de grove fouten aanhalen, die hij gedurende zijn bestuur, eensdeels door gebrek aan lokale kennis en anderdeels door zijne aangeboren stijf hoofdigheid, — in niemand vertrouwen

stellende, dan die, welke hem hong om de lippen streken, — begaan heeft, ten einde de onpartijdige lezer zou kunnen oordeelen, in hoe verre meer genoemde schrijver H. zijne onbeschaamde wartaal gedreven heeft.

Nadat hij op eene vinnige, schimpende wijze het bestuur van den heer J. J. Rochussen over den hekel gehaald heeft, gaat hij overstag en zegt: „Gelukkig, dat het bestuur van Nederlandsch-Indië in dien toestand overging in handen van eenen opvolger, die bekend was als regtschapen, als een man van beginselen en van energie, die met een helder hoofd onmiddellijk het bestaande kwaad doorzag en met vasten wil breidelde, door zonder aanzien van persoon, de overdrijving van het vorig bestuur te stuiten. . . ."

Op deze laffe loftuitingen, om het op zijn zachtst te noemen, beginnen wij in de eerste plaats aan te stippen, dat wij vooronderstellen, dat die heer H. eene syllabe aan zijn eerste woord ontstolen heeft en dat hij heeft willen schrijven: *ongelukkig?* dat het bestuur van Nederlandsch-Indië in handen overging van iemand, die, hoewel eerlijk en braaf, daar komende, onkundig was met het *decorum* van de waardigheid, die hij bekleedde, geen gunstigen dunk van zijn persoon bij de inlandsche grooten en allen, die hem naderden, achterliet, terwijl ZEd. door zijne achterhoudendheid en mijmerigheid spoedig door de inlandsche hoofden de *sobriquet* van *Toewan besar gágoe* (de naam van zekeren katvisch) kreeg. En toen hij de troepen van een garnizoen in oogenschouw nam, hoe geschiedde dit? Hij compareerde met eenen zwarten rok, witten pantalon en hoed van vilt met enorme randen op het hoofd, waardoor hij het voorkomen van *un huissier d'office*

PERPUSTAKAAN NASIONAL

had en de *rijzee* der troepen werd; doch dit alles was den heer DUYMAER te vergeven. Waar zou zijn ZEd. dat deftig en eerbiedwekkend voorkomen, benevens die hoffelijke vereischten van een' gouverneur Generaal opgedaan hebben, om zoo maar eensklaps van Substituut regter van het parket van Zwolle, als G. G. van N. I. op te treden? Er behoort meer dan braafheid toe, en zoo wat in de 2e kamer voor te praten, wat men in zijne studeerkamer uit boeken geput en als een schooljongen van buiten geleerd heeft, om over een land met elf millioen zielen te regeren. Wij gelooven, dat hier de beschouwing van MAX HAVELAAR (d. 2 bl. 72) over de benoeming van een G. G. op den heer D. zeer van toepassing is, waar hij o. a. zegt "om niet te noemen de hoedanigheden van hoofd en hart, die daartoe noodig zijn, vestige men slechts het oog op de duizeling wekkende hoogte, waarop zoo eensklaps de man wordt geplaatst, die — gisteren nog eenvoudig burger — heden de magt heeft over millioenen onderdanen. Hij, die voor weinig tijds nog verscholen was onder zijne omgeving, zonder daar boven uit te steken in rang of gezag, voelt zich op eenmaal, meestal onverwacht, opgeheven boven eene menigte, oneindig grooter dan de kleine kring, die hem vroeger toch geheel verborg voor het oog, en ik geloof, dat ik niet ten onregte de hoogte duizelingwekkend noemde, die inderdaad herinnert aan de duizeling van iemand, die onverwachts een' afgrond voor zich ziet, of aan de blindheid, die ons treft, als wij met snelheid worden overgebragt van diepe duisternis in scherp licht."

Wij herhalen het, wij willen de goede hoedanigheden van den heer D. als *mensch* niet miskennen, maar des-

niettemin houden wij ons overtuigd, dat Z. Exc, te zeer beheerscht door de Westersche *ultra liberale* partij van 1848, toen hij in Indië kwam, dat hooge en fijne gevoel miste, om zich te kunnen vereenzelvigen met den Indischen geest en zijne overdrevene westersche denkbeelden naar de oostersche toestanden en beginselen, zeden, wetten en gewoonten te wijzigen, zonder daarom zich in het oog van wien het ook zij, noch in zijne waardigheid van G. G. te declineren.

Zulk eene specialiteit vond men in een' J. VAN DEN BOSCH, in een' J. C. BAUD, een' P. MERKUS en anderen, die door hunne aangeborene hoffelijkheid, hun schrander doorzigt en hunne opgedane kundigheden in Indische aangelegenheden van *onderen af* door de vorsten en rijksgrooten van Djocjo en Solo, alsmede de Regenten van geheel Java vereerd en op de handen gedragen werden; terwijl de heer D., die hun geen anderen eerbied, dan *nolens volens* kon inboezemen en, zoo als zeker schrijver zich uitdrukt (*), „in hun oog bleef een gemoedelijk en braaf procureur, maar onvatbaar voor Indische indrukken; die de oostersche toestanden steeds met eenen westerschen blik beschouwde en beoordeelde en, zich schikkende naar hen, die, evenmin ervaren als hij, en die niets dan eigen belang beoogden, zijne zonderlinge westersche beginselen toejuichten en zamen werkten, om door hunne onwetendheid de Indische maatschappij in hare grondvesten te schokken en het zaad van tweedragt te strooijen tusschen het Europesche en inlandsche element."

Gaan wij verder, want hetgeen wij op het hart heb-

(*) Zie Nederlandsch-Indië van den 10den September N°. 36.

ben moet uit de pen. Hoe menige flater, om ons vulgairement uit te drukken, heeft de heer D., hetzij door gebrek aan lokale kennis, hetzij door eigenzinnigheid niet begaan? Uit de menigte voorbeelden, die wij bij de vleet bij de hand hebben, willen wij ons slechts het gebeurde met het ontslag geven aan den heer M. J. Senn van Basel te nutte maken.

De heer M. J. Senn van Basel werd op den 24sten Junij 1851, bij besluit van den Gouverneur-Generaal, ontheven uit zijne betrekking van algemeen ontvanger te Samarang, doch heeft die betrekking tot in de maand September daarop volgend, op een nader genomen besluit van den Resident van Samarang, moeten blijven waarnemen; ofschoon de *wil* van den Gouverneur-Generaal duidelijk in het besluit uitgedrukt stond: *„op ontvangst van hetzelve te zullen ophouden ontvanger te zijn."*

De Resident echter, aan wien hij hiervan op het onverwachts kennis gaf, de gevolgen, die onberekenbaar waren, van eene dusdanige onvoorzigtige en onbedachtzame handeling (er was aan geenen plaatsvervanger gedacht) inziende; aangezien er niemand aanwezig was, om die betrekking, waaraan eene geldelijke verantwoording van eenige millioenen verbonden is, tijdelijk waar te nemen, zag zich verpligt, ter voorkoming dat er eenig oponthoud in de betalingen zoude komen, hetgeen zoo niet wanorde, ontegensprekelijk eene groote ongerustheid onder de bevolking van Samarang zoude verwekt hebben, den heer M. J. Senn van Basel te verzoeken, de betrekking van algemeen ontvanger, tot tijd en wijle zijn plaatsvervanger zou gekomen zijn, te blijven waarnemen.

Was dit geen onbedachtzame handelwijze, om zoo maar

voetstoots, zonder de inconsequentie daarvan in te zien, eenen dusdanigen ambtenaar te ontslaan, zonder te gelijk een ander geschikt ambtenaar voor ZEd. in de plaats derwaarts te zenden? Immers had de heer M. J. Senn van Basel, die, na eene in 1847 ondervondene teleurstelling als Nederlandsch Consul te Canton, in zijn eergevoel gekrenkt was geweest, en nu weder op nieuw op het grievendst en ongehoordst behandeld werd, uit *réprésaille* 's lands belangen ter zijde gesteld, door den *wil*, in het besluit vermeld, stipt te volgen, wat zouden de gevolgen geweest zijn? De betalingen gestaakt, een oploop onder de inlandsche bevolking van Samarang, waartoe de Chinezen, die op den uitkijk zaten, om hunne wraak tegen de Nederlanders te koelen, het hunne zouden bijgebragt hebben. In één woord, onberekenbaar waren de gevolgen geweest, die uit eene dusdanige handeling hadden kunnen geboren worden.

Gesteld nu, dat de heer Senn van Basel, omdat hij zich met voorbijgang van den Gouverneur-Generaal per rekwest tot den Koning gewend had (zoo luidde het besluit), van de verdere vervulling zijner betrekking moest ontheven worden en dat er op dat oogenblik geen voor die betrekking geschikte ambtenaren disponibel waren geweest, om hem te vervangen; of dat de nieuw benoemde (hetgeen echter te betwijfelen is, dat er iemand benoemd was), bij gebrek aan eene geschikte gelegenheid, zijne bestemming niet bij tijds heeft kunnen bereiken, zoo kan men noch het een, noch het ander als eene gegronde verschooning aannemen. 1°. Omdat men niet bevroeden kon, waarom dat ontslag zoo met stoom in zijn werk ging, wanneer het voorbijgaan van den Gouverneur-

Generaal alléén het *fait accompli* was. Immers nog zeer kort te voren (let wel!) was een Inspecteur van financiën op het onverwachtst van Batavia naar Samarang gezonden, met geheimen last, om de boeken en de kas van den heer SENN VAN BASEL, waarin op dat oogenblik meer dan *f* 700,000 voorhanden was, te verifieren, waarbij alles in dusdanige orde bevonden werd, dat die hooggeplaatste ambtenaar in tegenwoordigheid van den Resident een compliment aan den algemeen ontvanger SENN VAN BASEL maakte, zonder echter iets te betuigen, wat men reeds te Buitenzorg over zijn lot besloten had; derhalve had men het geven van ontslag kunnen uitstellen, tot dat er een geschikt ambtenaar disponibel was; en 2°. daar men de reis over land van Batavia naar Samarang in drie, hoogstens vier dagen op zijn gemak aflegt, en men toch soms zoo roekeloos is geweest, om aan ambtenaren (protégés), die een reisje voor pleizier over Java wenschten te doen, of wel aan Chinezen, wanneer de tijd van de verpachting van den opium en de bâzars daar was, gouvernements postpaarden gratis te verstrekken, komt het ons voor, dat men in dit geval den plaatsvervanger van den heer SENN VAN BASEL, niet *ad libitum*, maar gebiedend, met het besluit van ontslag van dien ambtenaar in den zak, over land had moeten doen vertrekken, of desgevorderd per stoomboot, aangezien het wel gebeurde, dat er 2, 3, ja 4 van die vaartuigen ter reede van Batavia lagen en er voorbeelden zijn, dat Residenten of andere ambtenaren, die bij verplaatsing geen trek hadden om met eenen kustvaarder de reis te doen, een stoomschip ter hunner dispositie gekregen hebben. Dan ware immers de Resident, ter voorkoming van ongeregeldheden, die het onvermij-

delijk gevolg zouden geweest zijn, niet verpligt geweest, dien ambtenaar te smeeken, om zijne betrekking te blijven waarnemen.

Moet het verstand voor zulke onbedachtzame handelingen niet stilstaan? en kan de onpartijdige lezer, bij het vernemen hiervan, de handelingen van den heer D. V. T. in dezen goedkeuren? En toch is hij, volgens het beweren van H, de man, in wiens handen *ngelukkig* (!) het bestuur van Nederlandsch-Indië in 1851" kwam.

Wij vragen iederen onpartijdige, die met de gebeurtenissen gedurende het bestuur van dien Landvoogd bekend is, op het geweten af: bijaldien de heer D. in plaats van zijn overdreven *liberalismus* bot te vieren, de bestaande politiek bij zijne komst op Java gevolgd had, of er dan wel zoo veel geld aan militaire expeditiën verspild en zoo vele menschen gedurende zijn bestuur zouden zijn opgeofferd geworden? Al, wat overdreven wordt, levert niets anders dan onheil voor land en volk op (*).

En wat heeft zijn bestuur verder ten gevolge gehad? Dat hij door zijne *ultra liberale* beginselen, die voor den Javaan tot nog toe als paarlen voor de zwijnen zijn,

---

(*) Dat dit eene waarheid is, vindt men in de jongste tijdingen uit Amboina bevestigd. Daarin leest men, dat het overdreven getal Zendelingen, op het aanhoudend geschreeuw der voorstanders van proselytismus derwaarts gezonden, de schuld is, dat de handel, de cultuur en de nijverheid meer en meer achteruit gaan, op grond, dat zij veel te ligtzinnig met het doopen te werk gaan, en de nieuwe Christenen hierdoor in het door hen opgevatte verkeerde denkbeeld versterkt worden, namelijk, dat zij, door Christen te worden, niet behoeven te werken, vrijheid hebben om zich aan sterken drank over te geven en dat de pligt om in hun onderhoud te voorzien op hunne Europesche medechristenen rust.

omdat hij er nog niet rijp voor is en die verkeerd uitlegt, aan eenige honderden ledigloopers den vrijen toegang naar Mekka heeft gegeven, waardoor zich zoo vele honderden opgewondene fanatieke en dweepzuchtige belijders van Mahomed in Indië verspreid hebben, met het doel om den vreedzamen inlander tegen het wettig bestuur op te hitsen en hem tot opstand aan te sporen (§).

Ten gevolge hiervan zag de G. G. PAHUD, opvolger van den heer D. V. T., zich verpligt in dato 6 Julij 1859 het volgend besluit te nemen, als:

"IN NAAM DES KONINGS!

De gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië;

Den Raad van Nederlandsch-Indië gehoord;

Allen, die dezen zullen zien of hooren lezen, salut! doet te weten:

Dat Hij,

in aanmerking nemende:

dat het der regering gebleken is, dat in de laatste jaren vele ingezetenen van Java en andere eilanden, behoorende tot Nederlandsch-Indië, hunne woonplaatsen verlaten, met het doel of onder voorwendsel, om zich naar de, volgens hunne belijdenis, heilige plaatsen van Mekka en Medina te begeven, zonder van voldoende middelen tot het doen der heen- en terugreis voorzien te zijn, of voor de verzorging van hunne achterblijvende gezinnen gedurende hunne afwezigheid maatregelen genomen te hebben;

Dat het gevolg daarvan is, dat vele welgezinden onder weg van kommer en gebrek omkomen, terwijl hun-

(§) Toen wij in Indië waren (1840), telde Samarang slechts 15 *hadji's* of zulke rustverstoorders en thans zoo vele honderden.

ne betrekkingen in ellende blijven verkeeren, en anderen terugkomen, zich den naam van *hadji* aanmatigende en daarvan de kleederdragt aannemende, zonder ooit de heilige plaatsen te hebben bezocht.

Dat uit een opzettelijk daartoe ingesteld onderzoek is gebleken, dat van 12,985 personen, aan welke in de laatste zes jaren passen naar Mekka zijn uitgereikt, slechts 5,594 zijn teruggekeerd, van welke laatsten een niet onaanzienlijk getal vermoed wordt nimmer Mekka te hebben bereikt;

dat deze toestand, welke aan vele Regenten en hoofden en andere achtingswaardige Mohammedanen ergernis geeft, dringend voorziening eischt;

en willende maatregelen van voorziening ter zake nemen;

lettende op de art. 20, 29, 31 en 33 van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch-Indië,

heeft goedgevonden en verstaan;

Art. 1. Ieder, hetzij man of vrouw, behoorende tot de inheemsche bevolking onder het gezag der Nederlandsch-Indische regering, die zich ter bedevaart naar Mekka wenscht te begeven, blijft gehouden zich bij het bestuur van het gewest zijner inwoning te voorzien van eenen reispas.

Art. 2. Deze passen moeten worden aangevraagd door tusschenkomst van de betrokken Regenten, of, bij ontstentenis van dezen, van zoodanige hoofden, als de Regenten vervangen. Geene passen worden verleend dan op hunne voordragt en verklaring, dat de aanvragers om passen de middelen bezitten voor de heen- en terugreis en behoorlijk hebben voorzien in het onderhoud

hunner achterblijvende betrekkingen gedurende hunne afwezigheid.

Art. 3. Wanneer de houder van eenen pas naar Mekka op plaatsen komt, waar een Nederlandsch consul of consulair agent gevestigd is, is hij verpligt dien aan denzelven ter visa aan te bieden.

Art. 4. De van de reis teruggekeerde personen zijn gehouden bij hunne terugkomst in Nederlandsch-Indië zich onverwijld aan te melden bij het bestuur van de plaats hunner eerste aankomst en daar te doen afteekenen den aan hen verleenden reispas, welke alsdan geldig zal zijn voor de verdere reis naar de plaats hunner bestemming.

Daar aangekomen zijnde, moeten zij zich onverwijld aanmelden bij het gewestelijk bestuur, waarvan, zoomede van hunne terugkomst, op den pas, die in hun bezit wordt gelaten, aanteekening wordt gehouden.

Art. 5. De van de bedevaart naar Mekka teruggekeerde personen zullen zich voorts aanmelden bij den Regent, of het dezen vervangende inlandsche hoofd, binnen wiens ressort hunne woonplaats gelegen is, en zal deze, in tegenwoordigheid van eenen priester en geraden geacht ook van eenen achtingswaardigen *hadji*, zich door ondervraging overtuigen, of de teruggekeerde werkelijk de heilige plaatsen heeft bezocht, en bij bevinding dat dit zóó is, hem daarvan een certificaat uitreiken, door de bij het onderzoek aanwezigen en den belanghebbende mede onderteekend, waarvan door den Regent wordt kennis gegeven aan het hoofd van het gewestelijk bestuur.

Zij, die bij dit onderzoek blijken Mekka niet te zullen hebben bezocht, bekomen geen certificaat en mogen niet dragen de voor *hadji's* bestemde kleeding, op straffe

eener boete van *f* 25 tot *f* 100 voor elke overtreding.

Gelijke straf is van toepassing op hen, die in verzuim zijn gebleven bij hun vertrek naar Mekka eenen reispas te ligten, zoomede op het verzuimen van het bepaalde bij de artt. 3 en 4.

Art. 6. Van de voor bedevaartreizen naar Mekka verleende reispassen worden door de hoofden van gewestelijke besturen aangehouden afzonderlijke registers, volgens het aan deze ordonnantie gehecht model, waarin ook aanteekening wordt gehouden van de teruggekeerde bedevaartgangers.

En opdat niemand hiervan onwetendheid voorwende, is deze in het *Staatsblad van Nederlandsch-Indië* geplaatst en voor zoo veel noodig in de Inlandsche en Chinesche talen aangeplakt geworden.

Gelast en beveelt voorts, dat alle hooge en lagere collegiën en ambtenaren, officieren en justicieren, ieder voor zooveel hen aangaat, aan de stipte naleving dezer de hand zullen houden, zonder oogluiking of aanzien des persoons.

Gedaan te Batavia, den 6den Julij 1859.

CH. F. PAHUD.

De Algemeene Secretaris,

A. LOUDON.

Om nu dit besluit in het oog van ligtgeloovige Nederlanders te declineren en de schuld van het 12,000 tal rondzwervende, fanatieke Mekkagangers op den tegenwoordigen G. G. te schuiven — want de heer PAHUD moet ook van de ter zijde vallende brokkelingen mededeelen — heeft „de Indiër", dat waarheidslievend blad!!! een verzinsel daarop uitgevonden (want hij, als trawant van VAN HOËVELL, DUYMAER, VAN DER LIN-

den c. s., moet door eene opeenstapeling van leugens en infame verzinselen, waar hij kan, zijne meesters b hulpzaam zijn), namelijk in zijn No. 91 van den 14den November jl., alwaar het volgende voorkomt, als:

„Na de indrukwekkende tijdingen van den Samarangschen opstand en van zamenzweringen onder het vreemd gedeelte der Europesche troepen in Indië ontvingen wij de, in de tegenwoordige omstandigheden, zeker niet gerust stellende mare van Mahomedaansche woelingen onder de inlandsche bevolking.

„Men meldt (wie?), dat de Javanen zich thans bij duizenden van de residentiën Bagelen, Rembang, Banjoemaas, enz. naar de heilige *mesigid* (mesdjid?) te Toeboong Agoong — residentie Kediri — begeven, om zich tot *Santries* te laten wijden en de bescherming en verdediging hunner godsdienst te bezweren. Die bedevaarten zouden zich ook reeds in de vorstenlanden openbaren en zeer door de inlandsche priesters en hoofden bevorderd worden.

„De berigtgevers (per duivenpost?) zien in die woelingen (hier komt de kat uit de mouw) een gevolg der onlangs door den Minister van Koloniën vastgestelde regeling der Mekkavaart, enz."

Dat dit een schandelijk verzinsel is, even als de vernieling van 100 bouws met suikerriet beplanten grond, die op last van het bestuur in Indië zou geschied zijn, en dat „de Indiër" van de Java bode in zijn No. 79 zoo gretig heeft overgenomen, durven wij hier ronduit verklaren. Wij houden er geen duivenpost op na, zoo als „de Indiër", maar hebben eene trouwe correspondentie met Indië, en op grond van geloofwaardige berigten omtrent die zoogenoemde verwoesting uit Indië, des

PERPUSTAKAAN NASIONAL

noods met bewijzen te staven, verklaren wij dat berigt hier openlijk voor eene grove leugen. En wat het feit der zoogenaamde bedevaart naar den heiligen tempel te Toeloong Agoong aangaat, kunnen wij zeggen, dat, toen wij „de Indiër" voornoemd ontvingen, er juist een oud hoofdambtenaar bij ons was, die pas over land van Indië is teruggekomen, die, dit lezende, met een' uitroep zeide: „die berigtgevers zijn toch verachtelijke wezens! te meer, omdat zij den moed niet hebben, zich te noemen; en gaat men al eens op het spoor, om ze te leeren kennen, dan zijn die berigtgevers op het kerkhof. Hoe is het mogelijk bij een gezond verstand, of men moet met de statuten van Mekka en zijn regt op al wat godsdienst betreft niet bekend zijn, om zich door zulke verzinselen te laten medeslepen. Van de verheffing van MAHOMED af is Mekka de eenige plaats geweest, die met de magt bekleed is *hadji's* te wijden."

Gesteld nu, en wij willen een oogenblik aannemen, dat het waarheid is, dat duizende Javanen van verschillende residentiën zich naar den heiligen tempel te Toeloong Agoong begeven, om zich tot *Santries* te laten wijden, aan wien is dit te laste te leggen? Zeker niet aan den heer PAHUD, maar aan zijnen voorganger, die door een overdreven *liberalismus* de grenzen van vrije uitoefening van godsdienst, in art. 119 van het „Ind. regerings reglement" omschreven, verre overschreden heeft.

Immers volgens officiële opgaven van de Residenten is het bewezen, dat er reeds in 1853, dus slechts een jaar, nadat het besluit, waarbij de recognitie-gelden der bedevaartgangers afgeschaft werden, in werking was, 953 Javanen van de verschillende residentiën op Java, en

180 van Sumatra's westkust en Palembang naar Mekka vertrokken waren, hetgeen eene meerderheid van 450 personen met 1852 oplevende, terwijl het getal vertrokken in 1856 bedroeg 2642 van Java en 409 van Sumatra's westkust en Palembang; derhalve 1918 bedevaartgangers meer telde dan in 1853. En zoo van jaar tot jaar.

Omtrent deze omstandigheid heeft men het gevoelen van genoemde autoriteiten gevraagd, en deze hebben eenparig verklaard, dat deze vermeerdering toe te schrijven was aan de opheffing der betaling van recognitie-gelden; terwijl zij naar aanleiding dezes bij herhaling voorstelden, dat door de regering op dien maatregel mogt teruggekomen worden. En wat is door den Gouverneur-Generaal Duymaer op die voorstellen geantwoord?

„dat de regering het niet raadzaam achtte om het heffen van recognitie-gelden voor bedevaartgangers naar Mekka weder in te voeren, omdat zulks de strekking zou hebben om den Mohammedaan te belemmeren in de vervulling van een zijner heiligste godsdienstpligten: eene strekking onbestaanbaar met het beginsel om den inlander zooveel mogelijk te besturen overeenkomstig zijne eigene instellingen;

„dat de ervaring bovendien bewezen had, dat de pogingen van het bestuur om het aan die bedevaart verbonden kwaad tegen te gaan waren mislukt; en wanneer de noodzakelijkheid mogt vorderen maatregelen van voorzorg te nemen, het dan nog doelmatiger zou zijn, dat deze in andere zoude bestaan, dan in eene heffing, zoo als die vroeger bestond;

„dat de noodzakelijkheid echter niet bewezen was

. . . . . ." „dat alzoo het nemen van maatregelen voor als nog ontijdig wordt geacht, enz."

Zoodat de heer DUYMAER VAN TWIST die waarschuwing, toen het nog tijd was om de gevolgen te vermijden, in den wind sloeg en in zijn genomen besluit, dato 3 Mei 1852 No. 9, bleef berusten. Levert dit weêr geen bewijs van: *pirisse l'Etat* enz. dat dien heer beheerschte? En zulke handelingen noemen de *ultra- koloniale opposanten* middelen, die in het belang en tot het behoud onzer schoone kolonie medewerken! Gaan wij verder. Welke onlusten en militaire Expeditiën hebben er niet gedurende het bestuur van dien landvoogd plaats gehad?

In de eerste plaats in 1851 eene expeditie naar Palembang tot demping van een' aldaar uitgebroken opstand.

2°. Eene expeditie in dat zelfde jaar naar de Lampongs tegen de in verzet gekomen hoofden.

4°. In 1853 nieuwe onlusten onder de Chinezen op Borneo, benevens de gevechten in de omstreken van Sepang, Seminis en Bentoenay.

4°. In 1854 nieuwe onlusten in de Palembangsche bovenlanden.

5°. In dat zelfde jaar eene tweede expeditie tegen de Chinezen in de Wester-afdeeling van Borneo, welke de zending derwaarts van een buitengewoon commissaris van het gouvernement noodzakelijk maakte.

6°. In 1855 ter tuchtiging der medepligtigen aan den moord van den Gouverneur VAN DER HART van Makassar, alsmede ter wering van de roovers-flotillen der Mangadonaoërs, die moord en brand aan de stranden pleegden.

7°. De expeditie naar de Tomorie-baai tot herstelling der regten van den *sultan* van Ternate.

8°. Eene expeditie naar Mandhar, tot tuchtiging van strandroof, en

9°. Eene expeditie naar Bantam tot demping van de onrustige bewegingen onder de Chinezen. (*)

Wij willen echter niet ontkennen, dat deze gebeurtenissen welligt even zeer onder het bestuur van een' anderen Landvoogd hadden kunnen plaats hebben, doch het valt ook niet te ontkennen, dat, toen de heer DUYMAER het bestuur overnam, alles rustig was. En waaraan zijn de gruwelijke gebeurtenissen te Bandjermâsin — de moord bij het afloopen van het particulier mijnontginnings-etablissement van Kalangan, alsmede de overrompeling van „de Onrust" en het Nederlandsch bloed, dat reeds langer dan een jaar in het Bandjermâsinsche rijk stroomt — toe te schrijven? Immers blijkens de hier onder medegedeelde stukken aan de slechte regeling der troonsopvolging van den laatsten *Sultan* in dat rijk. Dr. van HOËVELL echter, die steeds voor de satellieten van zijne kleur in de bres springt, heeft in de zitting van den 13den Julij 1859 de schuld van dat gruwelstuk op de keuze van ongeschikte ambtenaren trachten te schuiven, alsmede, zoo als hij zeide, aan de toeneming van bedevaartgangers naar Mekka, die, terugkeerende, zich beijverden onlusten

---

(*) Op bl. 116 »*Aantcekeningen betreffende eene reis door de Molukken in October* 1855" zegt de schrijver: »Het bestuur van MR. A. J. DUYMAER VAN TWIST kenmerkte zich dan ook door de menigvuldige inspectie-reizen, in het grootste gedeelte dezer koloniën gedaan. Jammer, dat hij er niet bijgevoegd heeft: en ook in militaire expeditiën was dat bestuur heldhaftig!

te stichten. En aan wiens handeling is die toeneming van bedevaartgangers te wijten en de regeling der troonsopvolging toevertrouwd geweest? De lezer sla slechts het bijblad open, waarin de discussiën van de zitting voornoemd zijn opgenomen, daar zal hij vernemen, wat en wie daarvan de primitieve schuld is geweest.

Heeft „de Indiër" immer waarheid gesproken, dan is het wel in zijn No. 65, dd. 15 Augustus 1860, waar hij, sprekende over het bestuur van den heer DUYMAER, o. a. zegt: *bij zijn aftreden sprak de heer* D. *geene lofrede op zijn bestuur uit, maar hij liet sporen na, die niet spoedig zouden uitgewischt worden.* Gaan wij verder.

De heer DUYMAER, zich door de zijdelingsche opmerking van den heer ROCHUSSEN gekrenkt gevoelende, vroeg een oogenblik het woord, en gaf te kennen, dat hij niet geloofde, dat de invloed van het gebeurde in Britsch Indië, zoo als sommigen meenden, zoo groot was geweest, en dat de bedevaartgangers, waaromtrent hij genoodzaakt was geweest eene vrijzinniger verordening in te voeren (sic!), niet overal aanstokers van onlusten hebben bezorgd. Ook hij beweerde, dat men de vrijheid om zich naar Mekka te begeven kan noch mag beperken, zoo lang de vrije uitoefening van godsdienst, in art. 119 van het Indisch regerings-reglement, niet gewijzigd was.

Ten aanzien van de onlusten te Bandjermâsin bragt hij verscheidene bijzonderheden in het midden, en trachtte de oorzaak op zoo genoemde vroeger plaats gehad hebbende wanbesturen te schuiven, welke bij den dood van den laatsten *sultan* ten gevolge van de weinige overeen-

stemming tusschen den regerenden *Sultan* en den rijksbestierder ontstaan waren. Voorts voerde ZEd. als een voornaam punt aan de bewegingen van zekeren Mohammedaanschen geestdrijver, die, zoo als hij voorgaf, zich tot taak had gesteld de Christenen uit te roeijen, en wiens partij zich bij de aanhangers van den tegenwoordigen *Sultan* had aangesloten en die, welke een ander wenschten aangesteld te zien; terwijl zij zich eindelijk allen onverwachts tegen het Nederlandsch gezag hadden gekeerd, en daarbij zoo bedektelijk waren te werk gegaan, dat de autoriteiten en overige aldaar gevestigde Europeanen niets kwaads konden vermoeden.

De heer D. echter, bemerkende, dat zijne beweringen dien ingang niet vonden, welken hij had verwacht, kon in de van ter zijde op hem geworpene schuld niet berusten, en achtte zich tot zijne verdere verantwoording, dewijl de laatste regeling van de troonsopvolging onder zijn bestuur had plaats gehad, verpligt, te verzoeken, dat hem door den Minister van Koloniën alle stukken dienaangaande medegedeeld werden, waaruit hij zijne handelingen in dezen zou kunnen toelichten.

Toen de heer D. in het bezit was van eene menigte officiele stukken, bevattende drie bundels besluiten, deze zaak betreffende, nam ZEd. de zitting van den 29sten September 1859 te baat, om zich zoo veel mogelijk te zuiveren van een feit, dat hem door de algemeene opinie van Nederlandsch-Indië werd te laste gelegd. En wat gebeurde er, toen een ieder met gespannen verwachting den heer DUYMAER aanhoorde? *La montagne s'accouchait d'une souris!* Want dat de regeling der troonsopvolging onder zijn bestuur geschied was, kon hij niet wegcijferen.

Ten einde de lezer zelf zou kunnen oordeelen:

1°. Of de genomene beschikkingen als de oorzaak moeten beschouwd worden van de vreesselijke gebeurtenissen in den loop van 1859?

2°. Of die gruweldaden al dan niet zouden hebben plaats gehad, indien de troonsopvolging en het rijksbestuur anders waren geregeld geworden, dan het is geschied? en

3°. Of er al dan niet reden voor de mogelijkheid geweest is, om op de eerste beschikking terug te komen?

Laten wij het verhandelde in de zitting van den 29sten September 1859, voor zoo veel noodig, volgen, waarbij gevoegd zijn, de stukken door den heer Duymaer van Twist te zijner verdediging te baat genomen, wel te verstaan die, welke die volksvertegenwoordiger voor publiciteit vatbaar bevonden heeft, en nu ter zake:

Toen de vergadering geopend was, begon die heer zijne verdediging met de volgende woorden:

„Ten gevolge van de welwillende toezegging, mij door den Minister van Koloniën gedaan, in de zitting van 13 Julij jl. (1859), mogt ik reeds den 16den daaraanvolgende van Z. Exc. ontvangen:

a. Drie bundels O. I. besluiten, te weten:

Openbare over Nov. 1851, waarin voorkomt het besluit van 13 Nov. 1851, N°. 4.

Geheime over de jaren 1852 en 1854, bevattende de besluiten van 10 Junij 1852 L. a. C1 en van 19 October 1854 L. a. 1s, en

b. Drie Indische depêches en bijlage, respectivelijk gedagteekend: 14 Januarij 1853, N°. 28 3/5, 22 April 1856, N°. 17, L. a, A2 en 5 December 1858, N°. 1055,

bevattende de beschikkingen gedurende mijn bestuur over Ned. Indië ten aanzien van de troonsopvolging van het Landjermâsinsche rijk genomen; met aanbod van afschrift dezer stukken, voor zoo ver dit door mij zou worden verlangd en met aanbod tevens om uit Indië te ontbieden een afschrift van andere ter zake betrekkelijke, hier niet aanwezige stukken."

Bij zijnen brief aan den Minister van 18 Julij had ZEd. afgezien van het verzoek, om nog andere stukken uit Indië te ontbieden:

1°. omdat het hem bekend was, dat in den regel van de meest belangrijke stukken afschriften aan het departement van koloniën waren verzonden;

2° omdat zeker 4 à 5 maanden zouden moeten verloopen, alvorens de uit Indië ontboden stukken hier zouden kunnen aankomen; en

3° omdat hij meende, dat de aanwezige stukken, voldoende zouden zijn om te kunnen beantwoorden de vraag, of de genomen beschikkingen op het tijdstip, waarop, onder de omstandigheden, waaronder ze zijn genomen en met het oog op de toen verkregen rapporten en adviesen, al dan niet afkeuring verdienen?

Zoo als uit het verhandelde in de zitting van 13 Julij kan blijken, was het aanvankelijk zijn voornemen al de stukkken, die ZEd. van den minister van koloniën zou ontvangen, onder bijvoeging eener nota te publiceren.

Het verecrend vertrouwen evenwel, door den minister in hem gesteld, maar waardoor tevens op hem de verantwoordelijkheid was gebragt van beslissing der vraag: wat *al* of *niet* zonder bezwaar aan de publiciteit kon worden overgegeven? maakte het hem ten dubbelen pligt, om ten dezen met omzigtigheid te werk te gaan.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

„Ik meen dan ook, zeide hij, slechts een paar dier stukken in zijn geheel te mogen voorlezen. Uit de overige mag ik slechts het een en ander mededeelen, op het gevaar af van welligt beschuldigd te worden, datgene te hebben verzwegen, wat te mijnen bezware zou kunnen strekken.

„Veel komt in die stukken voor, wat voor publiciteit, althans nu, nog niet vatbaar is. Veel vooral omtrent personen — ik bedoel bepaaldelijk inlandsche grooten — over wie het oordeel van verschillende Residenten niet altijd hetzelfde is geweest, en aan wie het gouvernement zich gedrongen heeft gezien, of welligt in het vervolg gedrongen kan zien gezag toe te vertrouwen.

„Acht ik mij dus verpligt, die stukken aan de publiciteit te onthouden: ik zie er echter geen bezwaar in al de ontvangen stukken ter inzage van de leden dezer Kamer ter griffie neder te leggen, in het volste vertrouwen, dat door geen van mijne geachte ambtgenooten daarvan misbruik zal worden gemaakt." En nu ter zake.

1. Het besluit van 13 November 1851, Nº 4. luidt als volgt:

„Gelezen de missive van den Resident zuid- en oosterafdeeling van Borneo van 30 September 1857, lit. P. l. a. *geheim* en de daarbij in afschrift overgelegde, met den *Sultan* van Bandjermâsin gevoerde Maleische briefwisseling, waaruit blijkt: dat de rijksbestuurder *pangeran Ratoe Anoem* Mangkoe Boemi Kintjama in den morgen van den 7 den September in de kraton van den vorst te Martapoera is overleden en dat *pangeran* Tandjid Illah, oudste zoon van den *Sultan Moedo* (troonsopvolger), bij eene niet vorstelijke moeder verwekt, onder nadere goedkeuring der regering, voorloopig als zoo-

danig is aangesteld en op de gebruikelijke wijze bevestigd, onder toekenning van het door den overledene, blijkens het besluit van 2 October 1843, No. 13, in verband met dat van 15 Mei 1845, No. 2, genoten traktement en toelagen van ƒ 1000,— 's maands:

„Gelet op art. 12 van het onder dagteekening van 4 Mei 1826 met den *sultan* van Bandjermâsin gesloten contract, goedgekeurd bij resolutie van 29 September 1826 No. 10;

„Den raad van Nederlandsch-Indië gehoord (advies van 4 November ll.)

„Is goedgevonden en verstaan. Goed te keuren de keuze van *pangeran* Tandjid Illah tot provisioneel rijksbestierder van Bandjermâsin; onder toekenning aan denzelven van het door zijnen voorganger genoten traktement en toelage van ƒ 1000,— 's maands, ingaande met de maand October ll."

Ten aanzien van dat besluit werd door den heer D. opgemerkt.

1°. „dat het is genomen op en overeenkomstig het voorstel van den Resident der Zuid- en Ooster afdeeling van Borneo.

2°. „dat de *sultan* eerst tot rijksbestierder had voorgedragen *pangeran* Tandjid Illah, daarna *pangeran* Praboe Anam en eindelijk, toen de laatst genoemde door den Resident niet was aangenomen, was teruggekeerd tot zijne eerste voordragt; en

3°. „dat het besluit is genomen in overeenstemming met het advies van den raad van Indië."

Voorts tot regt verstand van dit en de volgende besluiten deelde Zijn Edele mede:

a. „dat art. 11 van het contract, op den 4den Mei

1826 met den *Sultan* van Bandjermâsin" gesloten, bepaalt: dat de *Sultan* aan den Resident zijne keuze zal te kennen geven van den prins, dien hij tot troonsopvolger wenscht te bestemmen, maar de goedkeuring van het Nederlandsch-Indische gouvernement zal blijven afwachten, alvorens zijne verkiezing deswege aan den Resident te hebben medegedeeld en daarop de goedkeuring van het Nederlandsch-Indisch gouvernement ontvangen te hebben."

II. Uit het besluit van 10 Junij 1852, litt. C., blijkt: „dat op den 5den Maart te voren was overleden de *Sultan Moeda* Abd'oel Rahmah, troonsopvolger van het rijk van Bandjermâsin; dat de *Sultan* van Bandjermâsin zich bij brief had gewend tot den gouverneur-generaal, daarbij 1o. voordragende tot kandidaten, om te vervullen de plaats van den overledenen *pangeran* Tandjid Illah en Hidayat Oellah, de keus uit hen beiden geheel aan den gouverneur-generaal overlatende, onder bijvoeging evenwel, dat Z. H. gaarne zou zien, dat de eerst genoemde *pangeran* werd verkozen, met bepaling, dat, wanneer deze *pangeran* eenmaal als *Sultan* zoude optreden, alsdan Hidayat Oellah tot troonsopvolger zoude worden benoemd; 2o. voordragende om te worden benoemd tot rijksbestuurder de *pangeran* Praboe Anam;

„dat hierop bij dat besluit, overeenkomstig het verzoek van den *Sultan*, overeenkomstig het voorstel van den Resident en overeenkomstig het advies van den Raad van Indië is goedgekeurd, dat de *pangeran* Tandjid Illah worde benoemd tot *Sultan* van het rijk;

„dat evenwel, mede overeenkomstig het voorstel van den president en het advies van den raad in de verdere

voorstellen van den *Sultan* niet is getreden, maar aan Z. H. bij brief van den gouverneur-generaal is medegedeeld, dat het voor als nog niet noodzakelijk was te bepalen, wie eenmaal den *pangeran* TANDJID OELLAH als *Sultan* zou opvolgen; dat de keuze van *pangeran* PRABOE ANAM tot rijksbestuurder, uit hoofde van tegen dien *pangeran* bestaande bezwaren, niet kon worden goedgekeurd; dat evenwel de *Sultan* werd uitgenoodigd voor die betrekking een' ander voor te dragen; zullende inmiddels de *pangeran* TANDJID ILLAH de betrekking van rijksbestuurder blijven waarnemen."

III. In de volgorde der gebeurtenissen achtte ZEd. noodig, dat de Indische depêche van 14 Januarij 1853, No. 28$^{a}/_{3}$ werd vermeld, bevattende:

„De toestand van zaken in het rijk van Bandjermâsin was niet verbeterd. En het waren vooral de brieven van den Resident der zuid- en oosterafdeeling van Borneo van 4 en 8 September 1852 met de daarbij gedane voorstellen en het daaromtrent ingewonnen gevoelen van eenen vroegeren Resident, die het Indisch bestuur bragten tot de meening, dat de bij besluit van 10 Junij 1852 genomen beschikkingen eene ondoelmatige en onstaatkundige regeling van bestuur en troonsopvolging in het Bandjermâsinsche rijk hadden daargesteld;

„dat aan den Resident, die door zijne berigten en adviezen het gouvernement tot die beschikkingen had gebragt, en vooral die onaannemelijke voorstellen had gedaan, als waren vervat in missives voor 4 en 8 September, het noodige doorzigt en de noodige geschiktheid voor zijne hooge betrekking niet konden worden toegekend, hoezeer ook aan zijne goede trouw in geenen deele werd getwijfeld.

„dat de onder de vorstelijke familie van Bandjermâsin heerschende verdeeldheid en de staat van onrust en spanning, waarin het geheele rijk verkeerde, dringend vorderden, dat aan het hoofd van het Nederlandsche bestuur in de Residentie zuid- en ooster afdeeling van Borneo een man werd geplaatst, die door eene bezadigde handelwijze de leden van het Bandjermâsinsche hof onderling zou weten te verzoenen en tot behartiging der belangen van het gouvernement op te wekken.

„Het was hoofdzakelijk op deze gronden, zoo eindigde ZEd., dat, in overeenstemming met de adviezen van den raad van Indië, van 7 en 30 December 1852, bij besluit van 14 Januarij 1853, de Resident der zuid- en ooster afdeeling, bij besluit van 6 Februarij 1851, No. 2, eervol uit die betrekking werd ontslagen."

Intusschen werd in geen der voorstellen van den ontslagen Resident getreden, maar werden de berigten en voorstellen van zijnen opvolger afgewacht.

IV. Bij het besluit van 19 October 1854 (L. a. $^{1}/_{8}$ *geheim*) zijn de aangelegenheden van het rijk van Bandjermâsin uitvoerig verhandeld. Daaruit blijkt namelijk: „dat de *sultan* toen had verlangd, dat de *pangeran* TANDJID ILLAH van zijne waardigheden van troonsopvolger en waarnemend rijksbestuurder, die hem vroeger en in overeenstemming met des *sultans* wenschen waren opgedragen, zou worden ontzet, en dat tot troonsopvolger mogt worden benoemd de *pangeran* HIDAYAT OELLAH en tot rijksbestuurder de *pangeran* PRABOE ANAM;

„dat aan den Resident der Zuid-en Oosterafdeeling van Borneo was medegedeeld, dat de Gouverneur-Generaal thans, daar zijne rapporten beter dan vroeger waren in-

gediend, door den *pangeran* HIDAYAT OELLAH bereid zou worden bevonden, om de verkiezing en aanstelling van den *pangeran* tot rijksbestuurder goed te keuren voor het geval, dat hij, Resident, die verkiezing en aanstelling, met een verzoek om des *sultans* goedkeuring, zou weten te verkrijgen.

„dat evenwel de Resident ten gevolge van den invloed der *Njai Ratoe* KAMATRA SARIE in het tot stand brengen van deze regeling niet had kunnen slagen."

In het besluit komt wijders het volgende voor, getrokken uit des Residents brief van 8 Julij 1854, №. 715, *geheim*;

„dat de Resident niet gelooft, dat, zoo lang de *sultan* door den invloed der *Njai Ratoe* KAMATRA SARIE wordt beheerscht, de aangegeven regeling, waarbij zijn zoon PRABOE ANAM wordt uitgesloten, goedschiks tot stand te brengen is;

„dat daarom de *pangeran* SJARIEF HASTIN, de schoonzoon des *sultans*, en anderen van oordeel zijn, dat het gouvernement tot strenge maatregelen moest besluiten.

„dat de Resident echter voor als nog daartoe niet kon adviseren, omdat, hoezeer hij zich van eene bezadigde en onpartijdige houding tegenover het hof van Martapoera eene veel gunstigere uitwerking had voorgesteld, dan tot nu is verkregen, hij nogtans vermeent, dat gedurende het leven van den *sultan* tot geen nadere inmenging in het rijk van Bandjermâsin moet worden overgegaan, zoo lang 's Gouvernements belangen niet benadeeld werden;

„dat dit voor als nog geenszins het geval is, daar niet alleen de rust ongestoord is gebleven, maar zich zelfs geene verschijnselen voordoen, die eerlang het tegendeel doen duchten;

„dat het gebrek aan orde en regel in het rijk geen nieuwe verschijnsels, noch een direct gevolg van den tegenwoordigen stand van zaken is, maar een kwaad, meestal aan inlandsche regeringen eigen;

„dat de benoeming van Praboe Anam tot bestuurder in den tegenwoordigen stand van zaken geen de minste verbetering kan te weeg brengen;

„dat zijne antecedenten in aanmerking genomen, voor zijne verheffing een goed motief zijn moet, dat echter niet bestaat;

„dat de *pangeran* Tandjid Illah en Hidayat Oellah dus om hunnen invloed en hunne bruikbaarheid behooren op den voorgrond te staan;

„dat hunne uitsluiting van de troonsopvolging of het rijksbestuur vooral later meer ongelegenheid zal kunnen te weeg brengen, dan die van Praboe Anam."

Op deze en andere gronden had de Resident voorgesteld: „met intrekking der 1ste alinea van art. 1 van het *geheim* besluit van 10 Junij 1852 L. a. c^t^, den *pangeran* Hidayat Oellah te bestemmen als troonsopvolger van het rijk van Bandjermâsin."

Het was dus nu de vraag geworden, of er voldoende redenen bestonden om af te wijken van het besluit van 10 Junij 1852 (waarmede, zoo als uit het straks gezegde blijkt, het Indisch bestuur geenszins was ingenomen), en of voor het oogenblik eene andere rigting van troonsopvolging in zijn bestuur was daar te stellen, die een' beteren waarborg kon opleveren tegen de verdeeldheid en wanorde in het rijk van Bandjermâsin?

Het Indisch bestuur meende na rijp beraad, die vraag ontkennend te moeten beantwoorden, en wel op de volgende gronden:

„Overwegende (zoo wordt in het besluit van 19 Oct. 1852 gezegd):

„dat het gouvernement niet zonder gewigtige redenen behoort terug te komen op de beschikkingen overeenkomstig den toenmaligen wensch van den *Sultan* van Bandjermâsin ten aanzien van den *pangeran* Tandjid Illah, genomen bij *geheim* besluit van 10 Junij 1852, L. a. c^{s};

„Dat die redenen niet bestaan, want dat het moest worden toegegeven, dat zoo deze *pangeran* aan zijne verpligtingen jegens den vorst is te kort geschoten, hetgeen deze als een grief tegen hem aanvoert, zulks aan de provocatie zijner tegenpartij is te wijten;

„dat het te betwijfelen is, of door eene dadelijke tusschenkomst van het gouvernement, van welken aard ook, tot een gewenschten stand van zaken bij het Martapoerasche hof te geraken is, zoo lang *Sultan* Adam zal blijven toegeven aan den invloed, dien zijne gemalin *Ratoe* Kamatra Sarie op hem uitoefent, en waarin gedurende hun leven geene verandering is te zien;

„dat er geen waarborg bestaat, dat het doel zou worden bereikt, om de verdeeldheid aan dat hof te doen vervangen door eensgezindheid, wanneer niet worden bevredigd de wenschen van die heerschzuchtige vrouw, om haren geliefkoosden zoon *pangeran* Praboe Anam te verheffen tot rijksbestuurder, waartoe het gouvernement na al het gebeurde niet mag overgaan;

„dat het dus niet te verwachten is, dat eene eindregeling langs den minnelijken weg van schikking zal kunnen plaats grijpen, die alle partijen bevredige", zou, en het te betwijfelen is, of de drang der on[standig-]

heden wel regtvaardigen zou, dat het gouvernement thans met zijn gezag tusschen beide trad;

„dat het nog geenszins is gebleken, dat door de heerschende verdeeldheid der leden van het vorstelijk huis van Martapoera de belangen van het gouvernement kunnen lijden; hetgeen niet waarschijnlijk zal plaats vinden, daar, zoo al de toestand van dat hof verward is, het niet minder zeker is, dat het ontzag voor het gouvernement en de onmagt van die partijen, in verband met den volksaard, alle beduchtheid voor rustverstoring moest verbannen."

In het voorbijgaan merkte de heer DUYMAER nog op: „dat des tijds nog niemand dacht aan het element, dat bij de laatste gebeurtenissen van zoo veel gewigt schijnt te zijn geweest, te weten: het Mohammedaansche fanatisme.

„dat het daarom wenschelijk was voorgekomen, den loop der gebeurtenissen af te wachten en zich niet in te laten met de twisten;

„dat, wat betreft de opmerking van den Resident, dat de *pangeran* TANDJID ILLAH en HIDAYAT OELLAH er verreweg de voorkeur aan zullen geven, om eene billijke schadeloosstelling te ontvangen, dan om gevaar te loopen een' mededinger op den troon te zien, de Regering geen nut kon zien in de opheffing der dynastie van Bandjermâsin, bij de onzekerheid, welke de kosten zouden zijn, zoowel van het onderhoud der gemediatiseerde vorsten, als van het meer dadelijk bestuur, terwijl ook de trouw en de naauwgezetheid, waarmede de verbonden met de inlandsche vorsten moeten nagekomen worden, daartoe geene vrijheid geven, zoo lang de vorsten van Bandjermâsin niet meer reden van on-

tevredenheid geven en mindere orde en regelmaat in het rijk niet tot algeheele regeringloosheid overslaat, hetwelk het geval niet is."

Het besluit zelf luidde als volgt:

„Is goedgevonden en verstaan:

„Hem, Resident der Zuid- en Ooster afdeeling van Borneo, te kennen te geven:

„*a.* Dat geen voldoende termen zijn gevonden tot inwilliging der voorstellen, vervat in zijnen *geheimen* brief van 8 Julij 1854. No. 715.

„*b.* Dat het in den toestand, waarin het Martapoerasche hof verkeert, en zoo lang de belangen van het Gouvernement daardoor niet worden benadeeld, of het rijk daardoor niet in regeringloosheid komt te vervallen, verkieslijk is voorgekomen, althans voor het tegenwoordige, niet verder aan te dringen op eene definitive regeling van het rijksbestuur, maar dat aan zijn beleid en doorzigt wordt overgelaten te zorgen, dat de onderlinge verdeeldheid der leden van het vorstelijk gezin zoo min mogelijk nadeelig terugwerkt op den gang van zaken;

„*c.* Dat hij zich gemagtigd kan houden, om, voor het geval dat de *sultan* van Bandjermâsin mogt terugkomen op zijnen aan hem, Resident, gerigten brief van 11 Sjawal 1270 (8 Julij 1854) aan dien vorst, namens den Gouverneur-Generaal te doen kennen, dat de Gouverneur-Generaal in dat ter zijner kennis gebragt schrijven geen voldoende aanleiding heeft kunnen vinden, om terug te komen van het *geheim* besluit van 10 Junij 1852 L. a. c', waarbij de *pangeran* Tandjid Illah is erkend als kroon-opvolger, evenmin als van zijne beschouwing ten aanzien van den *pangeran* Prabou Anam, zoo

als die hem, *Sultan*, met het oog op de artt. 11 en 12 van het verjarend contract van 1826, zijn medegedeeld, bij den brief van den Gouverneur-Generaal van 10 Januarij 1852; maar dat de Gouverneur-Generaal dien ten gevolge ten aanzien van het rijksbestuur van Bandjermâsin, door bemiddeling van den Resident, zal blijven te gemoet zien meer aannemelijke voorstellen, dan die aangetroffen zijn in zijn zoo even aangehaald schrijven.

„Afschrift, enz."

De heer DUYMAER verklaarde tevens „dat, ofschoon hier geen afschrift aanwezig is van het advies van den raad van Indië, dit besluit evenwel in overeenstemming met dat van 3 October 1854 moest zijn genomen, daar anders dat advies in het besluit zou zijn opgenomen en de afwijking daarvan gemotiveerd.

V. Uit de Indische depêche van 22 April 1856 en het daarbij gevoegde *geheim* besluit van dien dag, litt. A., blijkt: „dat de *Sultan* van Bandjermâsin, met afwijking van zijnen wensch, om den *pangeran* TANDJID ILLAH tot troonsopvolger benoemd te zien en met afwijking tevens van zijn later verlangen, om den *pangeran* HIDAYAT zoodanig te doen stemmen, nu geheel eigenmagtig en in strijd met art. 11 van het contract van 1826 den *pangeran* PRABOE ANAM tot *Sultan* had benoemd;

„dat deze *pangeran* zich dan alles aanmatigde, zelfs roof en moord aan de orde van den dag waren, zoodat reeds verscheidene hoofden van het Bandjermâsinsche rijk de tusschenkomst van den Resident hadden ingeroepen;

„dat al de vertoogen, door den Resident bij den *Sultan* tegen dien stand van zaken ingediend, niets

hadden uitgewerkt, evenmin als zijne pogingen, om den algemeen bij het volk en de grooten beminden *pangeran* HYDAYAT, als rijksbestuurder te doen benoemen."

Dien ten gevolge meende de heer DUYMAER, dat deze stand van zaken eene dadelijke en ernstige tusschenkomst van het gouvernement vorderde, en besloot in overeenstemming met den raad van Indië:

1°. "aan den *pangeran* TANDJID ILLAH te doen uitreiken eene acte van goedkeuring van zijne keuze tot *Sultan Moeda*, met last aan den Resident om daaraan de noodige openbaarheid te geven door afkondiging met de vereischte plegtigheid.

2°. "den Resident der zuid- en ooster-afdeeling van Borneo te magtigen, om na oproeping, ten einde in zijne verdediging te worden gehoord, den *pangeran* PRABOE ANAM voorloopig de hoofdplaats Bandjermâsin als verblijf aan te wijzen en hem zelfs in hechtenis te doen nemen, en

3°. "aan den *Sultan* van Bandjermâsin een' brief te schrijven."

Ter voldoening aan dit laatste gedeelte werd het schip "Admiraal van Kinsbergen" naar Bandjermâsin gezonden, om dezen brief met de vereischte plegtigheid, gepaard met eenig magtsvertoon, aan den *sultan* van Bandjermâsin te overhandigen (*).

De inhoud van dien brief kwam voornamelijk hierop neêr: dat den *sultan*, namens het Indisch bestuur, gelast werd binnen zeven dagen na de ontvangst opheldering en behoorlijke voldoening voor de gepleegde schen-

(*) Deze zending heeft plaats gehad in de maand Mei 1856, naar wij vernemen op hetzelfde oogenblik, toen de heer D. v. D. gereed stond Nederlandsch-Indië te verlaten.

ding van de overeenkomst aan den Resident te geven en binnen denzelfden tijd eenen rijksbestuurder te kiezen en ter goedkeuring van het Indisch bestuur voor te stellen, doch onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat *pangeran* Praboe Anam, Zoon van *Njai Ratoe* Kamatra Sarie, echtgenoote van den ouden *Sultan* van Bandjermâsin, niet in aanmerking mogt komen.

Tevens werd aan den kleinzoon des *sultans*, den *pangeran* Tandjid Illah, van wege het Indisch gouvernement eene acte van goedkeuring verleend ten aanzien van de keuze, in 1852 door den *Sultan* ten voordeele van dien *pangeran* gedaan, om dezen tot *Sultan Moeda* of *pangeran Ratoe* (troonsopvolger) van Bandjermâsin te verheffen, terwijl den Resident werd opgedragen, deze verheffing door eene plegtige afkondiging openbaar te maken. Ook werd aan den Resident de noodige volmagt verleend, de verwijdering van Praboe Anam van Martapoera naar de hoofdplaats Bandjermâsin te bewerken.

Intusschen werd de *pangeran* Hidayat Oellah, die hoog in de gunst der bevolking stond, door den *Sultan* als rijksbestuurder gekozen, welke keuze later de goedkeuring van het gouvernement wegdroeg. Ziedaar den loop der zaken tot het oogenblik, waarop de heer Duymaer van Twist Java verliet. Laat ons thans de verdere verhandelingen in de voornoemde zitting hervatten, ten einde de zaak ter beoordeeling mijner lezers in een helder daglicht te stellen.

Toen de heer Rochussen aan het woord was, zeide hij: „Ik heb mij afgevraagd, wat is eigenlijk deze discussie? Is zij gehouden naar een voorstel, gesproten uit den boezem dezer Kamer? Neen, het was enkel eene

bespreking van eene Indische aangelegenheid, als het gevolg van eene interpellatie, welke op 13 Julij in deze Kamer heeft plaats gehad. Bij deze gelegenheid had de heer VAN HOËVELL, sprekende over den toestand van Indië, in het bijzonder in afkeurenden zin gesproken over de aangelegenheden van Bandjermâsin en daarbij gevraagd: welke de oorzaken waren van de moordtooneelen, aldaar voorgevallen? Toen heb ik geantwoord, dat er, naar mijn inzien, tweederlei oorzaken waren, vooreerst de regeling der troonsopvolging en in de tweede plaats het fanatisme der Mohammedanen, door de opwekking der *Radja's*. Doch daar de interpellatie destijds meer bijzonder de strekking had, om daden van het Indisch bestuur te gispen, heb ik, uit gevoel van regtvaardigheid en onpartijdigheid, gemeend, alleen te mogen zeggen, dat de regeling dier troonsopvolging heeft plaats gehad vóór de optreding van den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal, (den heer PAHUD) zonder bepaling van eenig tijdstip, waarop die regeling heeft plaats gehad. Ik liet dus niet enkel op den laatst, maar ook op den voorlaatst afgetreden Gouverneur-Generaal op mij zelven den twijfel rusten, of ook door hem die regeling geschied ware. Immers, zij had even goed in 1850 of 1851, als in 1852 hebben kunnen plaats vinden. In deze eenvoudige verklaring van mijne zijde heeft echter de heer VAN TWIST in vrij warme bewoordingen gemeend eene beschuldiging te zien tegen eene zijner daden van bestuur.

„Ik heb op den 13den Julij, uit zucht om bij de behandeling van staatszaken zoo veel mogelijk persoonlijke kwestiën te vermijden, er op gewezen, dat de oude *Sultan* ADAM zijnen kleinzoon TANDJID tot opvolger had

aangewezen, en daaruit heb ik aanleiding gevonden, om ook uit dit oogpunt de regeling der troonsopvolging, gelijk die geschied was, te regtvaardigen. Maar nu de heer VAN TWIST zoo herhaaldelijk en ook nu weder de zaak heeft voorgesteld, alsof het *Sultan* ADAM's wensch werkelijk geweest was, dat *zijn kleinzoon* TANDJID *hem zou opvolgen*, moet ik van mijne zijde verklaren, en uit de stukken kan het blijken, dat *Sultan* ADAM *integendeel zeer bijzonder gehecht was aan de opvolging van zijnen kleinzoon* HIDAYAT *en niet van* TANDJID. Het was alleen door de pressie, welke men op den ouden man uitoefende, dat hij de beide namen aan den Gouverneur-Generaal voordroeg, maar *Sultan* ADAM wees er uitdrukkelijk op, *dat de keuze van zijnen kleinzoon* HIDAYAT *hem bijzonder aangenaam wezen zou.* Dit was ook vrij natuurlijk. HIDAYAT was gesproten uit zuiver vorstelijk bloed. De moeder van TANDJID is echter eene Chinesche vrouw, en het is door haren invloed, dat deze werd voorgetrokken.

„Nu moet men weten, dat er van het vorstelijk huis nog altijd een ouder tak bestaat, die in 1786 werd ter zijde gesteld. Juist met het oog op de aanspraken van dezen ouderen tak ware het wenschelijker geweest, een' troonsopvolger uit zuiver vorstelijk bloed aan te wijzen. Men had daardoor vele moeijelijkheden en rampen kunnen voorkomen, want men moet niet de geschiedenis van Europesche nederzettingen op Borneo uit het oog verliezen. Steeds waren zij met groote moeijelijkheden gepaard gegaan. De compagnie moest tot tweemalen toe Bandjermâsin ontruimen; de Engelschen waren daartoe even zeer verpligt, èn rust èn orde èn eerbied voor het Europesche gezag werden eerst

verkregen, toen het tegenwoordige vorstelijke huis op den troon werd geplaatst. Uit deze laatste omstandigheid blijkt reeds, dat het *Sultan* ADAM's wensch niet geweest is TANDJID tot opvolger, maar wel HIDAYAT te zien aangewezen. Ik ken deze zaak in al hare bijzonderheden, omdat ik zelf, in 1849 Bandjermâsin bezoekende en de beide kleinzonen van den *Sultan* zullende ontvangen, van den toenmaligen Resident vernam, dat ik eene gewigtige zaak te beslissen had, namelijk wie van beiden het eerst tot mij zou worden toegelaten en wie van beiden het grootste geschenk ontvangen zou. Nadat ik het advies van den Resident en van andere, met het vraagstuk bekende personen had ingewonnen, nam ik het besluit, aan HIDAYAT den voorrang te geven, ofschoon ik wel wist, dat de toenmalige troonsopvolger het tegendeel wenschte, en toen reeds bespeurde ik, dat deze mijne beslissing eenen diepen indruk op de bevolking maakte."

Uit deze toelichting blijkt het wel is waar, dat men op voorstel van den Resident en op het advies van den raad van Indië niet HIDAYAT gekozen heeft, aan welke keuze echter, zoo als het besluit 19 October 1854 (L. a$^{1}/_{5}$ *geheim*) duidelijk aanwijst, de oude *Sultan* bijzonder gehecht scheen te zijn. Doch, wij vragen het, is dit eene omstandigheid, die de heer DUYMAER tot zijne verontschuldiging in het midden kan brengen? En voegen wij hier nog bij, was het voorzigtig handelen, den Resident van Bandjermâsin te ontslaan, nadat *pangeran* TANDJID tot troonsopvolger benoemd was? Dit ontslag kon immers niet ten gunste werken? Ware die hoofdambtenaar, aan wiens *goede trouw in geenen deele werd getwijfeld*, eenigen tijd langer in zijne be-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

trekking gebleven, om zijn begonnen werk te volmaken en te bevestigen, dan waren ontegensprekelijk vele onheilen en moeijelijkheden vermeden geworden; te meer is die voorbarige maaatregel af te keuren, daar het blijkens de stukken, hier voren aangehaald, bewezen is, dat er door den Resident voorstellen zijn gedaan, op welke het Indisch bestuur geen acht heeft geslagen, maar deze bij besluit van den 19den October van de hand gewezen heeft.

Dat de *Sultan* ADAM *pangeran* HIDAYAT tot troonsopvolger wilde, bevestigt de verklaring van dien vorst, waarbij hij ten gunste van HIDAYAT wilde abdiqueren.

Ook de plaatsvervanger van den *nolens volens* ontzetten Resident was niet gelukkiger, want ook hij mogt niet lang aan het bestuur blijven. Kon het nu wel anders, dan dat gedurige afwisselingen van het hoofd des bestuurs nadeelig op den gang der zaken moesten werken? Immers bleek het spoedig, dat eene regeringloosheid in het Bandjermâsinsche nabij was.

En toen de minister van koloniën in zijne repliek op de verdediging van den heer D. hierop opmerkzaam maakte, wat heeft Zijn Edele toen geantwoord? „Dat hij het verderfelijke, dat er soms in de spoedige verwisselingen van Residenten opgesloten lag, niet kon ontkennen. Ook hij wenschte, dat de Residenten langer in hunne betrekking hadden kunnen blijven, doch dat hij moest opmerken, dat een Gouverneur-Generaal niet alleen voor Bandjermâsin, maar ook voor de andere buitenbezittingen en Java heeft te zorgen." „Toen hij, voegde ZEd. er bij, den heer VAN DER VEN naar Palembang verplaatste, was het hem niet mogelijk een ander bekwaam en energiek man te vinden. Wel had

hij bij die verplaatsing dadelijk gevoeld, dat hij daardoor een ander belang opofferde, doch hij had ook gemeend, dat het belang van Palembang het zwaarste woog." Dit zijn feiten, die zoo vele waarheden betreffen, en die, gelooven wij, geene tegenspraak dulden. En dat is het antwoord van een' man, zoo als de heer H. zich uitdrukt, „van beginselen en van energie, die met een helder hoofd onmiddellijk het bestaande kwaad doorzag en met vasten wil breidelde, door zonder aanzien van persoon de overdrijving van het vorige bestuur te stuiten" (!!).

Toen in eene vroegere zitting het lid van Almelo (dr. VAN HOËVELL) tot den minister van koloniën de vraag rigtte: of de Gouverneur-Generaal over den treurigen toestand van Bandjermâsin geene opening van zaken en welmeenenden raad gekregen had? antwoordde de heer ROCHUSSEN: „Ja, M. H. het was de nu als slagtoffer gevallen heer WIJNMALEN, die aan den algemeenen Secretaris heeft geschreven en in nadrukkelijke woorden betoogde, dat de toestand van het Bandjermâsinsche rijk zeer slecht was."

Alstoen is een besluit van handhaving des gezags genomen; doch het kwaad had te diep wortel geschoten. Verbetering was dus slechts eene louter ingebeelde verwachting.

En is het later niet gebleken, dat de keuze van TJANDJID ILLAH tot troonsopvolger de bron is, waaruit zoo vele gruwelen hunnen oorsprong nemen? Immers in de vergadering, die de gouvernements kommissaris met de prinsen, *mantrie's*, *orangkaya's* en kampongs hoofden, op den 29sten Junij 1859 hield, om hun gevoelen te vernemen nopens de te nemen maatregelen,

om de zaken in hunnen normalen toestand terug te brengen, gaven zij eenparig te kennen, dat *het de algemeene wensch was, om eenen anderen vorst dan* TANDJID ILLAH *op den troon te zien.*

Sultan ADAM stierf; zijn zoon was reeds overleden, en nu moest TANDJID als *Sultan* geïnstalleerd worden. Dat die installatie weinig sympathie vond, bewijst, dat de vorstelijke *kris*, die door de inboorlingen als een heiligdom beschouwd wordt, nimmer in handen van den nieuw benoemden *Sultan* geweest is.

Inmiddels was HIDAYAT rijksbestierder geworden, dus ondergeschikt aan den vorst, die in zijn oog op eene onregtmatige wijze zijne plaats bekleedde.

Het was onder zulke omstandigheden, dat aan het einde van het jaar 1859 te Batavia vernomen werd, dat vele lieden van Bandjermâsin waren opgeroepen. Op deze tijding werd onverwijld door den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal een stoomschip naar Bandjermâsin gezonden, om te vernemen, wat er van die oproeping bij den Resident bekend was.

De Resident en de heer WIJNMALEN verklaarden echter niets vernomen te hebben, en wanneer men het verslag over den moord te Bandjermâsin gepleegd, door het Zendelings-Genootschap uitgegeven, inziet, zal men ontwaren, dat zelfs geen der zendelingen iets van hetgeen er gaande was geweten heeft.

Dat er echter eene algemeene geheime zamenzwering tegen het Europeesch gezag bestond hebben de tijd en de treurige omstandigheden, die tot dusverre hebben plaats gehad, te zeer bewezen, om er nog een' oogenblik aan te kunnen twijfelen.

Wanneer men nu tot de conclusie komt, is het dan

te ontkennen, dat de primitive oorzaak van de gruwelijke gebeurtenissen te Bandjermâsin in de slechte regeling der troonsopvolging haren oorsprong neemt? En waarom dan zijne eigene verkeerde handelingen op anderen trachten te schuiven?

Hebben wij tot dus verre het bestuur van den heer D. van zijne staatkundige zijde naar waarheid geschetst, laat ons nu eens nagaan, hoe kleingeestig en despotiek er soms ook gedurende dat door den heer H. opgehemeld tijdperk gehandeld is.

Er moet in der tijd aan al de Residenten eene circulaire gezonden zijn, waarbij ten strengste was bevolen, dat geen dier hoofdambtenaren voortaan voordragten tot het bekomen van verlof naar Europa, tot herstel van gezondheid van ondergeschikte ambtenaren zoude aanbieden, zonder dat de voordragt vergezeld ging van eene verklaring, af te geven door eenen daartoe bevoegden geneesheer, of de ziekte (let wel!) van den belanghebbende *al* dan *niet* het gevolg was van verstandhoudingen met Javaansche *ronggings* of andere inlandsche ligtekooijen.

Dat dusdanige verordening eene algemeene ontevredenheid te weeg bragt en deze diep in de regten der faculteit greep, zal wel geen betoog vereischen. In de eerste plaats, omdat de lijders door zulke willekeurige verordeningen aan de kaak en aan de *risée* van hunne ondergeschikten werden gesteld, en ten tweede, omdat de geneesheeren, die door den eed, bij de wet gedaan, tot stipte geheimhouding over de behandeling hunner zieken verpligt zijn, gedeclineerd werden. En wie was de raadsman van dat meesterstuk van spotternij? Welligt zou zekere heer E. DE WAAL, in wien de heer

Duymaer een blind vertrouwen stelde, daaromtrent eenige inlichtingen kunnen geven. Hoe het ook zij, men heeft gelukkig spoedig het belagchelijke daarvan ingezien en even als die circulaire in de wereld gekomen is, is zij buiten praktijk in het niet verdwenen.

Een tweede feit van eenen kleingeestigen aard is in de *chronijk* der Preangers opgenomen, en hoewel het, als wij het verhaalden, zoo als het ons medegedeeld is, voor het fijne gevoel eenigzins kwetsend zoude zijn, zullen wij trachten zoo veel mogelijk binnen de grenzen der welvoegelijkheid te blijven.

In de Preanger Regentschappen — de plaats doet hier niets ter zake — was een jong, ijverig en werkzaam ambtenaar geplaatst, die *faute d'avoir une tendre moitié*, als vrijgezel *à la bonne fortune sans blesser les moeurs*, leefde. Op zekeren dag liet hij eene 16 jarige *rongging* bij zich komen, die, zoo als later bleek, eene dansmeid van zekeren *Wedono* was en, hoewel zeer jeugdig, reeds als eene in het *métier* geoefende *matrone* bekend stond. Bij het scheiden van de markt gaf hij haar den bepaalden penning in de hand, waarmede zij naar de kampong terugkeerde.

Een paar dagen later werd hij door den *Wenodo* aangeklaagd, alsof hij dat schepsel door geweld tot zijnen wil zoude gebragt hebben, terwijl dit inlandsch hoofd tevens in zijne aanklagt liet vloeijen, dat de meid slechts *eenen gulden* had ontvangen.

Op deze aanklagt werd de beschuldigde gehoord en vervolgens al de stukken aan hoogerhand opgezonden, want eene klagt van een' *Wedono* van dien aard kon toch niet gesmoord worden. De aanklagt werd in han-

den van een hooger collegie gesteld, waarop het advies nagenoeg aldus luidde: *wel is waar heeft deze jonge ambtenaar gehandeld zonder de gevolgen in te zien, doch wat aangaat de loonpenning, waarover de Wedono geraakt schijnt te zijn, is een gulden de gewone prijs.*

Nu kwam dit stuk in handen van een ander chef, en deze, den beschuldigde als een oppassend, ijverig en werkzaam ambtenaar kennende, trachtte zoo veel mogelijk dat jonge mensch te verontschuldigen, en gaf o. a. in aanmerking: dat hij, als vrijgezel, omringd door niets anders dan bruine gezigten, verstoken was van het beschaafde gezelschap, waarvan andere jonge ambtenaren, waar zij geplaatst waren, ruimschoots gebruik konden maken, zoodat hij het prijzenswaardiger vond, dan zich met eens anders vrouw af te geven of met eene inlandsche in concubinage te leven.

Met dat advies keerde de klagt tot den grooten heer terug, en wat denkt gij, lezer, dat met potlood op den kant geschreven werd? Gij zoudt het nimmer raden. *„Noch het een noch het ander"* en de jonge ambtenaar werd *sans aucune considération* ontslagen! Dat deze kantteekening de *risée* op geheel Java gemaakt heeft, zal ligt te begrijpen zijn. Zoo als men mij verhaald heeft, moet hij later geregtvaardigd zijn geworden.

Zie daar handelingen gedurende een bestuur, dat de schrijver van het artikel: *„Aan wien zijn de koloniale baten te danken?"* (voorkomende in „de Indiër" van October jl. No. 87) hemelhoog verheft en als een *geluk* voor Nederlandsch-Indië uitbazuint. Welk eene absurditeit!

De standpuntsverwisselingen van den heer DUYMAER

zijn immers slechts als een louter gevolg van eene staatkundige omwenteling (1848) te beschouwen, en zijne benoeming van G. G. aan het dringend verzoek van een zijner boezemvrienden, die deze betrekking voor hem inruimde? En wat herinnert ons zijne parlementaire loopbaan? van *liberaal* afgevaardigde is hij in zekeren zin, zoo als de *caméléon*, van kleur veranderd, autocraat over millioenen menschen geworden, en toen hij in het burgerlijk leven was teruggekeerd, is hij weder als een *ultra liberaal* afgevaardigde opgetreden.

Hoe zijn zulke antecedenten, die in principe hemelsbreed met elkander verschillen, overeen te brengen, en welk vertrouwen kan men daarin stellen?

Neen, mijnheer H., sukkel van een' schrijver, wie gij ook zijt! de heer DUYMAER was evenmin de man, om als G. G. over N. I. den schepter te zwaaijen, als hij thans, ofschoon vijf jaren lang alleenheerscher over elf millioenen menschen te zijn geweest, in de 2de kamer op zijne plaats is.

Telkens als wij zijne redevoeringen over Indië lazen, kwam ons onwillekeurig zeker versje van vader CATS te binnen: *„Hoe meer de aap omhoog wil klimmen, hoe meer men ziet zijn naakte billen."*

Juist zulke specialiteiten moest de club der *Jacobijnsche ultra koloniale oppositie* als voorstanders hebben, om hunne gevaarlijke beginselen te ondersteunen en deze bij het Nederlandsche volk als redmiddel en het behoud (!!) onzer schoone koloniën op te dringen; doch, om daarin glansrijker te slagen, moest de heer ROCHUSSEN zijn kussen ruimen. Ook hebben zij niets verzuimd om den slag te winnen. Hun plan *d'attaque* was goed overlegd, namelijk de begrooting van zijn

ministerie te verwerpen, waarin zij door de vaderlandlievende bladen „de Indiër", „de Arnhemmer" en hunne verdere trawanten, door allerlei lage en boosaardige insinuatiën ondersteund, gezegevierd hebben. En zoo moest de heer R. voor zijne antagonisten zwichten en zijn ontslag als minister van koloniën verzoeken!

Z. M., diep getroffen door het aftreden van een' dusdanig verdienstelijk staatsman, heeft niet zonder innig leedwezen aan Z. Exs. verzoek voldaan; doch op de schitterendste wijze, ten spijt van al zijne verachtelijke benijders!

Men geloove nu niet, dat wij eene onpartijdige en gematigde *oppositie* nutteloos achten, neen. Maar wij verfoeijen eene *oppositie*, die een beginsel aankleeft, dat op gevaarlijke *utopiën* rust, die men aan de Nederlandsche natie als het eenige middel tot eene voordeelige uitkomst om Indië te behouden opdischt. Eene *oppositie*, die niet te goeder trouw te werk gaat, niet op lokale kennis en waarheid rust, maar door het onderdrukken daarvan, het aanhitsen van partijdige hartstogten en door den toestand zwarter af te schilderen, dan hij is, en alles op het bestuur te schuiven, om de met Java minder bekende medeleden der 2de kamer op het pad des verderfs mede te slepen. In één woord, eene *oppositie*, wie het slechts te doen is, om *table rase* te maken en de voornaamste posten in Indië door mannen van hare kleur bekleed te zien. Voorts om zich allengs de magt des konings over de koloniën aan te matigen en vervolgens uit het Binnenhof in den Haag aan den minister van koloniën en den Gouverneur-Generaal in Indië den weg voor te schrijven, dien zij zonder afwijking zullen bewandelen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

En dat noemt die heer H. „mannen, niet van *eene partij, maar van begrippen, die regt en wet zullen doen eerbiedigen!!!*

God beware Nederland, dat het lot van Nederlandsch-Indië van de beslissing van zulke partijzuchtige en *ultra liberale opposanten* zoude afhangen!

En eindelijk gij, mijnheer H., die achter het masker der anonymiteit, als de lafaard, op eene schaamtelooze wijze eene vlek op het bestuur van dien verdienstelijken staatsman hebt trachten te werpen en zijne eer aan te tasten, wat zou uw vonnis zijn, indien gij voor de regtbank van eer geroepen werdt, om u te verantwoorden? Geloof niet, dat wij uwe vuile pen vreezen. Neen, wij tarten u om uw masker af te werpen. Dan zullen wij zien, of gij het waard zijt om ons verder met uw geschrijf in te laten. En opdat gij niet onbekend met ons boekje zoudt blijven, zult gij door tusschenkomst van de in leven gebleven redactie van den met ultimo 1860 overleden en begraven „Indiër" een exemplaar ontvangen.

Brussel, rue du Cadran N°. 2. Dixi!
Januarij 1861.

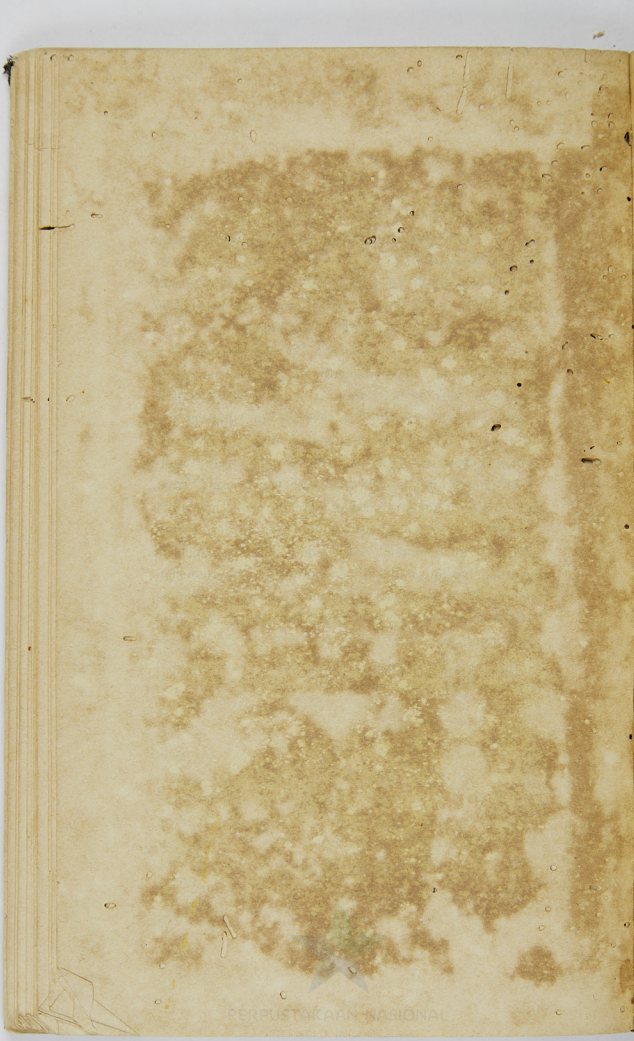

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

